

Obsah

1. EKONOMICKÝ RAST.....	4
1.1 EKONOMICKÝ RAST A ŽIVOTNÉ PROSTREDIE.....	4
1.2 PRÍSTUPY EKONÓMOV K PROBLEMATIKE VZŤAHU EKONOMICKÉHO RASTU A KVALITY ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA.....	4
1.2.1 Klasické teórie.....	4
1.2.2 Marxizmus.....	5
1.2.3 Neoklasická ekonomická teória.....	5
1.2.4 Povojnová ekonómia.....	6
1.3 ZÁKLADNÉ KONCEPCIE EKONOMICKÉHO RASTU.....	7
1.3.1 Konceptia permanentného rastu.....	7
1.3.2 Konceptia nulového rastu.....	7
1.3.3 Trvalo udržateľný život.....	7
2. TRVALÁ UDRŽATELNOSŤ.....	8
2.1 GENÉZA TRVALO UDRŽATELNÉHO ROZVOJA.....	8
2.2 EKONOMICKÝ RAST A UDRŽATELNOSŤ.....	10
2.3 HRUBÝ NÁRODNÝ PRODUKT A ČISTÉ EKONOMICKÉ BOHATSTVO.....	11
2.4 EKONOMICKÉ ŠKODY ZO ZNEHODNOCOVANIA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA.....	15
2.5 EKONOMICKÉ STRATY NA ŽIVOTNOM PROSTREDÍ.....	15
2.6 PREPOČTY EKONOMICKÝCH ŠKÔD.....	16
2.7 KOLÍZIE MEDZI EKONOMICKOU REPRODUKCIOU A REPRODUKCIOU PRÍRODNÝCH ZDROJOV.....	16
2.8 PRÍČINY VZNIKU ENVIRONMENTÁLNYCH PROBLÉMOV V TRHOVEJ EKONOMIKE.....	17
2.9 NÁSTROJE NA RIEŠENIE EKONOMICKÉHO RASTU V PREPOJENÍ S TRVALOU UDRŽATELNOSŤOU.....	18
2.9.1 Prístup vlastníckych práv.....	19
2.9.2 Prístup materiálnej rovnováhy.....	19
2.9.3 Právo na znečistenie.....	19
2.9.4 Faktor času.....	20
2.10 TRVALO UDRŽATELNÝ ŽIVOT A ĽUDSKÉ HODNOTY.....	21
2.10.1 Vzťah človeka k prírode.....	21
2.10.2 Vzťah ľudského individua k spoločnosti.....	21
2.10.3 Vzťah toku času a zmyslu dejín.....	22
2.10.4 Vzťah k zmyslu vlastného života.....	22
2.10.5 Vzťah k slobode a zodpovednosti.....	22
2.10.6 Vzťah k úrovni nášho poznania.....	22
2.10.7 Vzťah k vlastnému životu.....	22
2.10.8 Vzťah k budúcim generáciám.....	23
2.10.9 Vzťah k odlišným názorom a iným civilizáciám.....	23
2.10.10 Vzťah k veciam spoločným.....	23
2.11 HODNOTY A EKONOMICKÁ REALITA.....	23
2.12 STRATÉGIA TUR A HLAVNÉ ZÁSADY EKONOMICKÉHO ŽIVOTA.....	25

1. EKONOMICKÝ RAST

1.1 Ekonomický rast a životné prostredie

Výsledkom ekonomických aktivít je, okrem iného aj zmena **Chyba! Záložka není definována.** životného prostredia. Túto zmenu môžeme chápať ako pozitívne **Chyba! Záložka není definována.** **Chyba! Záložka není definována.**, tak aj negatívne **Chyba! Záložka není definována.**.

Redukciu používania anorganických hnojív, chemických posypov chápeme ako pozitívnu zmenu. Na jednej strane učíme malé deti, že šliapať po trávniku a po kvetoch sa nesmie, ale na strane druhej devastujeme lesy **Chyba! Záložka není definována.**, znečisťujeme ovzdušie **Chyba! Záložka není definována.** exhalátmi, príčinou nášho pôsobenia máme na „svete“ kyslé dažde a pod. Tento výsledok pôsobenia človeka na prírodu je negatívny. Tieto zmeny sú dôsledkom ekonomického rastu. Súčasná ekonómia sa zaoberá hlavne dopadom ekonomického rastu na životné prostredie. Preto vzniká aj samotná disciplína **Chyba! Záložka není definována.** - ekonómia životného prostredia **Chyba! Záložka není definována.**. K vykryštalizovaniu sa tejto disciplíny viedli poznatky a názory ekonómov v minulosti, ktoré si priblížime v nasledujúcej podkapitole.

1.2 Prístupy ekonómov k problematike vzťahu ekonomického rastu a kvality životného prostredia

Za všetko, čo je okolo nás vďačíme našim predkom. Preto, aby sme vedeli ísť ďalej, musíme pochopiť ich myslenie, názory a teórie, bez ktorých by sme boli ako bez ruky. Minulosť nám pomáha odhaľovať príčiny ich správania sa. Preto je potrebné, aby sme si určili základné názory na ekonomický rast, ako sa vyvíjali.

1.2.1 Klasické teórie

Ricardo **Chyba! Záložka není definována.**, Smith **Chyba! Záložka není definována.**, Malthus **Chyba! Záložka není definována.** a iní klasici vyzdvihovali silu trhu. Podľa nich sám trh vedie ekonomiku k rastu a inováciám. Rastúcu ekonomiku považovali iba za prechodný jav, ku ktorému dochádza vtedy, ak sa ekonomika presúva medzi dvoma stabilnými bodmi rovnováhy.

Thomas Malthus (1766 - 1834) a David Ricardo (1722 - 1823) videli bariéru ekonomického rastu v limitovanej ponuke kvalitnej poľnohospodárskej pôdy. Podľa Malthusa fixné množstvo pôdy a zákon klesajúcich výnosov povedú k tomu, že pri raste populácie bude na jedného obyvateľa pripadať stále menší a menší objem potravín. To povedie k zastaveniu rastu populácie, ale i k poklesu životnej úrovne až na prah prežitia.

Podľa Ricarda budú výnosy klesať nie pre nedostatok pôdy, ale pre jej stále nižšiu kvalitu. Obyvateľstvo sa preto musí sťahovať za kvalitnejšou pôdou, avšak postupne dochádza k tomu, že i nové oblasti sú menej a menej produktívne. Ricardov model nepočítal s takým technickým pokrokom, ako je napríklad hnojenie.

John Stuart Mill **Chyba! Záložka není definována.** (1806 - 1873) bol na rozdiel od ostatných klasikov optimistom v otázke dlhodobu udržateľného rastu. Tvrdil, že kým by sa ekonomika dostala do stacionárneho štádia, zmeny v technike by umožnili uspokojiť základné potreby ľudí a spoločnosť by sa zamerala na oblasť vzdelávania, etiky a ďalších sociálnych cieľov.

1.2.2 Marxizmus **Chyba! Záložka není definována.**

Karol Marx **Chyba! Záložka není definována.** (1818 - 1883) prevzal do klasikov pracovnú teóriu hodnoty. Podľa neho hodnotu vytvára robotnícka trieda. Marx veril, že pokrok, a tým aj ekonomický rast, je procesom normálneho a prirodzeného vývoja. Príroda sa humanizuje prostredníctvom vedy. Marx zdôraznil, že podmienky pre rast spoločnosti sa vytvoria len vtedy, ak je výrobný systém schopný reprodukovať sa sám. Teda ide o to, že prírodný systém sa môže stať limitom rastu.

Podľa marxizmu kapitalistický ekonomický systém narúša reprodukčný proces, pretože je nestabilný. Nestabilita spôsobuje ničenie životného prostredia a toto spustošenie prespeje k zániku kapitalizmu.

1.2.3 Neoklasická ekonomická teória

Neoklasická ekonomická teória **Chyba! Záložka není definována.** sa začala rozvíjať okolo roku 1870. Neoklasici opustili pracovnú teóriu hodnoty a cenu tovaru merali jeho vzácnosťou, nie prácou. Človek bol považovaný za racionálneho jednotlivca, ktorý sa snaží uspokojiť svoje potreby. Sledovanie jeho záujmov ovplyvňuje blahobyt spoločnosti. Podstatou neoklasického systému bol racionálny a egoistický jednotlivec.

V neskorších prúdoch sa hovorilo o modeli ekonomického jednotlivca, ktorý má určitú štruktúru preferencií a ktorý sa snaží maximalizovať svoje uspokojenie.

Neoklasickí ekonómovia Wiliam Sanley Jevons **Chyba! Záložka není definována.**, Carl Menger **Chyba! Záložka není definována.**, Leon Walras, **Chyba! Záložka není definována.** Alfred Marshall **Chyba! Záložka není definována.** a najmä Herman Gossen **Chyba! Záložka není definována.** tvrdia, že to nie je celková, ale hraničná užitočnosť **Chyba! Záložka není definována.**, ktorá je pre racionálneho jednotlivca dôležitá pri jeho spotrebiteľskom rozhodovaní. Teda ekonomický jednotlivec robí kompromisy na hranici, ktorá udáva rovnaké uspokojenie.

Neoklasici považujú správanie založené na racionalite za spoločensky žiadúce.

1.2.4 Povojnová ekonómia

Hospodárska kríza v 30. rokoch s obrovskou masou nezamestnaných viedla k vzniku keynesianstva, ktoré presadzovalo vládnu intervenciu a deficitné rozpočtové financovanie. Centrom pozornosti vládnych programov bolo znižovanie nezamestnanosti, čo ovplyvnilo celý povojnový vývoj.

V 50. rokoch sa súčasťou ekonomických a politických programov stáva ekonomický rast. Ten bol umožnený vedeckotechnickým pokrokom.

V 60. rokoch bolo životné prostredie značne znečistené a zdevastované. Sformovala sa preto nová ideológia životného prostredia zameraná proti ekonomickému rastu.

Od roku 1970 sa jednotlivé názory na životné prostredie vykryštalizovali a viedli k sformovaniu ekonómie životného prostredia do subdisciplíny. Jednotlivé myšlienkové prúdy možno zaradiť do štyroch kategórií:

1. prúd orientovaný na blahobyť **Chyba! Záložka není definována. Chyba! Záložka není definována.** - uprednostňuje ekonomický rast podporovaný trhom a technológiami;
2. prúd „ústupkov“ **Chyba! Záložka není definována.** - uznáva ekonomický rast, ale s podmienkou dodržiavania určitých pravidiel zameraných na ochranu prírodných zdrojov;
3. kolektívny smer **Chyba! Záložka není definována.** - snaží sa obmedziť ekonomický rast;

4. prúd hlbokkej ekológie **Chyba! Záložka není definována.** - ekonomický rast úplne odmieta a orientuje sa na zachovanie prírodných zdrojov.

Toto členenie vzniklo na základe vykryštalizovania sa názorov jednotlivých skupín ekonómov.

Revizionisti **Chyba! Záložka není definována.** sa snažia presadiť ekonomiku nulového rastu. Iní ekonómovia sa snažia nie zmeniť, ale len upraviť tradičné ekonomické modely, čím sa usilujú o zmiernenie dôsledkov ekonomického rastu. Ďalšia skupina ekonómov vidí budúci ekonomický rast v spojení s „Ricardovou vzácnosťou“. Tú podľa nich vyžaduje technológia a samotný trh. Extrémni ekocentristi **Chyba! Záložka není definována.** sú presvedčení, že ciele politiky ochrany životného prostredia sú nezlučiteľné s cieľmi ekonomického rastu. Presadzujú stagnujúcu ekonomiku a bio-ekonomickú spoločnosť, ktorá je založená na organickom poľnohospodárstve a na princípe hlbokkej ekológie, pretože náklady na životné prostredie neúmerne rastú. Argumentujú tiež Easterlingovým paradoxom, podľa ktorého materiálny blahobyt a ľudské šťastie nie sú vo vzájomnom vzťahu; Hirschovou charakteristikou „pozičných statkov“, ktorá hovorí, že pôžitok z rozsahu tovarov je obmedzený na malú skupinu ľudí s vysokým príjmom a Scitovského analýzou tzv. neutešenej ekonomiky, kde vyzdvihuje ľudské potreby nad materiálny blahobyt.

1.3 Základné koncepcie **Chyba! Záložka není definována.** ekonomického rastu

Ekonomický rast je najvýraznejším javom industriálnej spoločnosti. Jeho vývoj a formovanie môžeme zaradiť do obdobia od 18. storočia po súčasnosť.

1.3.1 Koncepcia permanentného rastu **Chyba! Záložka není definována.**

Ladislav Blažek **Chyba! Záložka není definována.** z Masarykovej univerzity v Brne opisuje toto obdobie ako obdobie, kedy si ľudia uvedomili, že nielen Boh, ale aj oni môžu prispieť k blahu všetkých. Ak by bol ekonomický rast stále vyšší, mali by sa stále lepšie a lepšie. Veda a technika uplatňovaná vo výrobe pôsobí na zlepšenie materiálnych životných podmienok.

1.3.2 Koncepcia nulového rastu **Chyba! Záložka není definována.**

Na konci 60. rokov bolo jasné, že permanentný ekonomický rast nepriaznivo pôsobí na životné prostredie. Príčiny environmentálnej katastrofy sa stanovovali postupne. Stockholmská konferencia v roku 1972 konštatovala, že hlavným vinníkom je

neobmedzený hospodársky rast, čím vlastne rastie i záťaž životného prostredia a čerpanie prírodných zdrojov.

V roku 1972 vyšla kniha Medze rastu. **Chyba! Záložka není definována.** Jej autori dospeli k záveru, že aj keby boli prijaté všemožné opatrenia na ochranu životného prostredia a prírodných zdrojov, hospodársky rozvoj dospeje ku katastrofe. Jediné účinné opatrenie videli v totálnom zastavení hospodárskeho rastu, teda rast nulový.

1.3.3 Trvalo udržateľný život **Chyba! Záložka není definována.**

Na konci sedemdesiatych rokov bolo jasné, že hospodársky rast nie je možné, ani žiadúce zastaviť. Životná úroveň by stagnovala, neskôr by sa prehĺbili rozdiely medzi bohatými a chudobnými. Ceny tovarov by boli stále vyššie. Alternatívu videli ekonómovia v zladení ekonomického rastu a ekológie - trvalo udržateľný život. Do popredia sa dostáva etická stránka života, zladenie potrieb spoločnosti s prírodou, na ktorej závisí náš život. Ak hovoríme o trvalo udržateľnom živote, nehovoríme o ekonomickom rozvoji, ale o redukovaní materiálnych potrieb na prežitie. Industriálna spoločnosť je založená na princípe stáleho rastu a rozvoja. Preto bude pre nás lepšie pracovať s pojmom a významom pojmu trvalo udržateľný rozvoj **Chyba! Záložka není definována.**, o ktorom si povieme v nasledujúcej kapitole.

2. TRVALÁ UDRŽATELNOSTĚ

Jedným zo súčasných problémov ľudskej spoločnosti je vzťah človeka k prírode. Je síce pekné, že vyrábame statky potrebné pre naše uspokojenie, že sa snažíme zvyšovať našu životnú úroveň, ale až teraz si ľudstvo uvedomilo, že továrne, elektrárne, výrobné podniky a firmy, vďaka ktorým sa máme lepšie, veľkou mierou prispievajú k znečisteniu životného prostredia. Že sme to my, ľudia, kto ničí všetko okolo nás. Súčasní ekonómovia poukazujú aj na neutešenú situáciu v oblasti neobnoviteľných zdrojov, ktoré čerpáme. Poukazujú aj na to, že sa nedá žiť systémom „po nás potopa“ a preto by sme mali mať na pamäti aj generácie, ktoré nastúpia po tej našej.

Súčasná ekonómka Andrea Stritzová **Chyba! Záložka není definována.** (1997) smeruje poznanie ľudí na prírodu, na vzťahy medzi jednotlivými zložkami prírody a

procesov medzi nimi. Poznanie týchto javov umožňuje podľa Stritzovej nielen nadobudnutie prehľadu o stave ekosféry našej planéty, ale aj uvedomenie si zodpovednosti človeka za jej ďalší osud. Výsledkom postupného environmentálneho uvedomovania sa človeka je aj tvorba koncepcie trvalo udržateľného rozvoja.

2.1 Genéza trvalo udržateľného rozvoja

Pojem trvalo udržateľný rozvoj sa vykryštalizoval hlavne od druhej polovice osemdesiatych rokov. Nemalou mierou k tomu prispel najmä dokument vypracovaný pod vedením ministerskej predsedkyne Nórska Gro Harlem Brundtlandovej na objednávku Valného zhromaždenia OSN v roku 1983. Zasluhou Správy sa pojmy „trvalosť“, „vyčerpatelnosť“, „udržateľnosť“ začali objavovať veľmi často. Ale aj pred rokom 1983 sa môžeme stretnúť s týmito pojmami, resp. ich významom vo viacerých prácach ekonómov tej ktorej doby.

V roku 1962 Rachel Carsonová v knihe „Tichá jar“ vyjadruje svoj postoj na adresu chemického priemyslu USA: „Dovolili sme používať tieto chemikálie bez predchádzajúceho výskumu ich účinku na pôdu, vodu, prírodu i človeka samotného. Budúce generácie nám sotva odpustia nedostatok rozumnej starostlivosti o integritu sveta prírody, ktorá udržiava všetok život.“¹

Deklarácia z Fontainableau z roku 1988 poukazuje na to, že len človek má všetko v rukách. Píše sa v nej: „Prvýkrát spočívajú osudy biosféry v rukách jedného jediného druhu. Ani pán, ani otrok, človek by mal od dnes - vzhľadom na svoje technologické pôsobenie - prevziať zodpovednosť za ďalší vývoj prírodného bohatstva tohto sveta. Jeho moc, ktorá nemá obdobu, je zjavne bezhraničná a preto je potrebné využívať ju ohľaduplne, vynaliezavo a múdro.“²

Z najvýznamnejších svetových predstaviteľov sa ako prvá Margaret Thatcherová prihlásila k myšlienke trvalo udržateľného rozvoja. Už v roku 1988 vyhlásila, že jej vláda prijíma koncepcie trvalo

---

¹ PARKINSOVÁ, L.: Zelená budúcnosť, 1994, s. 34

² ČEROVSKÝ, I.: In: Veronika, roč. III/1989, č. 1, s. 1

udržateľného hospodárskeho rozvoja, ktorý chápu ako hospodársky rozvoj, ktorý musí byť únosný nielen ekonomicky a ekologicky, ale aj sociálne.

Túto novú stratégiu starostlivosti o životné prostredie načrtla konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji - Rio Summit 92 **Chyba! Záložka není definována.**, ktorá sa konala v Riu de Janeiro.

Pani Gro Harlem Brundtlandová pri zahájení „Summitu Zeme“ prirovnala obtiažnosť prechodu svetovej ekonomiky na cestu k trvalej udržateľnosti k veľkým revolúciám v ľudskej histórii, k revolúcii neolitickej, ktorou sa zaviedlo poľnohospodárstvo a k priemyselnej revolúcii, čoho výsledkom je dnešná industriálna spoločnosť.

Návrhy Správy možno nájsť aj v Agende 21, v ktorej je súbor návodov a princípov trvalo udržateľného rozvoja. Agenda 21 **Chyba! Záložka není definována.** dokazuje, že rozvoj by mal umožniť ľuďom naplňať svoje možnosti, aby prežili dôstojný život. Ekonomický rast **Chyba! Záložka není definována.** má zmysel len vtedy, ak slúži tomuto cieľu. Materiálne potreby **Chyba! Záložka není definována.** nemožno jednoducho nenaplniť. Bez uspokojenia týchto potrieb by nebolo možné uspokojovať potreby duchovné, po ktorých „volá“ trvalo udržateľný rozvoj.

V 90-tich rokoch sa chápanie trvalo udržateľného rozvoja posunulo výrazne vpred. Vavroušek to vyjadril slovami: „Som presvedčený, že dnešná česká i európska spoločnosť potrebuje pozitívnu víziu, predstavu, ako žiť inak bez toho, aby to znamenalo zhoršenie kvality života. Šťastie, spokojnosť človeka sú nepochybne len veľmi voľne viazané s absolútnou mzdou alebo s absolútnou spotrebou. Priemerný Američan má asi osemkrát väčšiu mzdu a spotrebu ako priemerný Čech, ale to neznamená, že bude osemkrát spokojnejší.“¹

Huba **Chyba! Záložka není definována.** (1995) charakterizuje trvalú udržateľnosť ako koncepciu regulovaného, seba podporujúceho a sebakorigujúceho rozvoja, rešpektujúceho bytostné potreby ľudstva, ako aj prírodné medze ich uspokojovania.

Izakovičová **Chyba! Záložka není definována.** (1995) definovala ciele trvalo udržateľného rozvoja: „Cieľom TUR je zachovanie rôznorodosti foriem a podmienok

---

¹ KELLER, J.: Přemýšlení s Josefem Vavrouškem, Praha 1995, s. 42

života na Zemi, čo v dlhodobom časovom horizonte nepripúšťa rozvoj jednej formy života na úkor inej.“¹

Chápanie trvalej udržateľnosti sa rozšírilo o ďalší pojem: sloboda. Ilavská ale vo svojej práci tvrdí, že sloboda môže byť dvojsečnou zbraňou. Človek je živený a manipulovaný trhom, takže je podľa Ilavskej ťažké povedať, či si uvedomuje celú šírku rizík, ku ktorým vedie súčasný mechanizmus spoločenskej reprodukcie.

Ilavská **Chyba! Záložka není definována.** sa zaoberá aj pojmom trvalo udržateľný rozvoj. Hovorí, že: „Ak teda „Správa“ volala po rozvoji, spojenie slov „trvalo udržateľný rozvoj“ bol prinajmenšom v rozpore. Predsa už od čias Platóna sa filozofi (a nielen oni) zaoberajú pomínutelnosťou, netrvácnosťou, zmenou, relatívnosťou, plynutím do budúcnosti. Trvalosť evokuje predstavu absolútnosti a teda v spojení s rozvojom si protirečí.“²

Ekonomický rast **Chyba! Záložka není definována.** má vplyv na trvalo udržateľný rozvoj, ale musíme brať do úvahy aj opačný vzťah, vplyv trvalo udržateľného rozvoja na ekonomický rast.

2.2 Ekonomický rast **Chyba! Záložka není definována.** a udržateľnosť **Chyba! Záložka není definována.**

Publikácia Svetová ochranná stratégia z roku 1980 chápe udržateľný rast tak, že z časového hľadiska ide o maximalizáciu ziskov z ekonomického rozvoja a smeruje k podpore služieb a kvality prírodných zdrojov. Ekonomický rast **Chyba! Záložka není definována.** sa neprejavuje len rastom príjmov na obyvateľa, ale aj rastom sociálneho blahobytu. Ekonomovia sa uzniesli na prijatí týchto pravidiel:

1. využívať obnoviteľné prírodné zdroje **Chyba! Záložka není definována.** v menšej alebo v rovnakej miere ako je miera ich regenerácie;
2. optimalizovať efektívnosť, s akou sa využívajú neobnoviteľné zdroje;
3. smerovať k substitúcii založenej na technologickom pokroku.

Čo sa týka vzťahu ekonomického rastu a uchovávaní prírodných zdrojov, podľa ekonómov existuje do určitého stupňa kompromis medzi rastom a funkciami prírodného

---

¹ HRNČIAROVÁ, T.: Environmentálne hodnotenie trvalej udržateľnosti Slovenska, Acta Environmentalica Universitatis Comenianae, 1997, č. Supplement

² ILAVSKÁ, A.: Genéza pojmu „trvaloudržateľný rozvoj“,

systému. Za touto hranicou sa jedna alebo viacero funkcií životného prostredia obmedzujú.

Stúpenci ekologického a koevolučného ekonomického modelu definujú ekonomický rast ako proces prispôsobenia sa meniacemu životnému prostrediu, kým samotná existencia je zdrojom zmeny životného prostredia. Rozvoj je akýmsi procesom pohybu prostredníctvom využívania ekológie. Ekonomický rast **Chyba! Záložka není definována.** spôsobil zvýšenú mieru využitia životného prostredia.

Pre lepšie pochopenie ekonómov ekologického a koevolučného modelu si charakterizujeme pojmy rast a rozvoj.

Ekonomický rast **Chyba! Záložka není definována.** je taký rast, pri ktorom zaznamenávame stále väčší počet vyrobených produktov, služieb a statkov. Je to teda jav kvantitatívny.

Ekonomický rozvoj chápeme ako jav kvalitatívny. Nie množstvo, ale kvalita, lepšie využitie je meradlom životnej úrovne a blahobytu.

Mária Hranaiová **Chyba! Záložka není definována.** v práci Ekonomický rast **Chyba! Záložka není definována.** a stav životného prostredia (1997) rozoberá myšlienku, s ktorou súhlasí pomerne dosť ekonómov a to, že životné prostredie je nevyhnutnou súčasťou kategórie „životná úroveň“ alebo „blahobyť“ obyvateľov. Prejavuje sa to hlavne v ich názoroch na obsah pojmu „ekonomický rast“ a „hrubý národný produkt“, ktorým sa vyjadruje úroveň blahobytu tej ktorej krajiny.

2.3 Hrubý národný produkt a čisté ekonomické bohatstvo

Dlhý čas krajiny považovali ekonomický rast za hlavný ekonomický a politický cieľ. Ekonómovia Samuelson a Nordhaus opisujú ekonomický rast takto: „Z formálneho hľadiska ekonomický rast predstavuje expanziu potenciálneho HNP krajiny. Pomocou hranice produkčných možností (PPF) môžeme ekonomický rast vyjadriť ako posun PPF smerom von.“¹

Podľa týchto ekonómov teórie ekonomického rastu analyzujú faktory, ktoré vedú k ekonomickému rastu v čase, a ktoré skúmajú sily umožňujúce, aby niektoré krajiny rástli rýchlo, niektoré pomaly a niektoré vôbec.

Nie každý hospodársky rast je škodlivý pre kvalitu životného prostredia, ale rast, s ktorým sme sa doteraz stretávali, škodlivý bol. Hlavne z hľadiska neracionálneho

správania sa výrobcov a spotrebiteľov, nesprávnym využívaním vedy a techniky. Aj keď sa naše správanie považuje za racionálne, nie je tomu tak. Je to hlavne preto, že dnešná spoločnosť je konzumnou spoločnosťou. Meradlom úspechu je množstvo statkov, ktoré človek vlastní, ako sa oblieka, koľko domov a chát má. Poznatky vedy a techniky sa využívali vo výrobe, ktorá sa snažila vyprodukovať čo najviac tovarov, bez uváženia svojho pôsobenia na životné prostredie, a ak čerpala prírodné zdroje, neuvažovala nad budúcnosťou v spotrebe neobnoviteľných prírodných zdrojov.

Enviromentálna kríza bola identifikovaná v svetovom meradle na konci 60. rokov. Jej príčiny sa stanovovali postupne. Už Stockholmská konferencia **Chyba! Záložka není definována.** v roku 1972 konštatovala, že hlavným vinníkom je neobmedzený hospodársky rast, čím vlastne rastie i záťaž životného prostredia a čerpanie prírodných zdrojov.

V roku 1972 vyšla aj kniha Medze rastu. Jej autori dospeli k záveru, že aj keby boli prijaté všemožné opatrenia na ochranu životného prostredia a prírodných zdrojov, hospodársky rozvoj dospeje ku katastrofe. Jediné účinné opatrenie autori videli v totálnom zastavení hospodárskeho rastu, teda raste nulovom.

Požiadavka obmedziť alebo zastaviť ekonomický rast vychádza podľa Hranaiovej z protirečivého vzťahu ekonomického rastu a životného prostredia, kde čím lepšie sa darí ekonomike, tým horší je stav životného prostredia. Nedá sa uprieť aj fakt, že čím viac sa darí ekonomike, tým viac zdrojov môžeme vydeliť na účinnú starostlivosť o životné prostredie. **Chyba! Záložka není definována.**

Podľa názorov ekonómov znehodnocovaniu životného prostredia nemožno predísť zastavením hospodárkeho rastu, ale skôr hľadaním kompromisov medzi týmito dvoma zložkami, či skôr cieľmi. Boli vyslovené aj názory, že najprv treba dosiahnuť maximálny ekonomický rast, a po vytvorení dostatočných zdrojov starať sa o znehodnotené životné prostredie. Skutočnosťou však je, že preventívne náklady na ochranu životného prostredia sú podstatne nižšie, ako odstraňovanie škôd na životnom prostredí často až celospoločenského charakteru.

V tejto súvislosti zaviedli ekonómovia pojem „ekonomicky optimálna úroveň znečistenia životného prostredia“.

---

¹ SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D.: Ekonomia 2, Bratislava 1992, s.414

Začiatkom 60. rokov sa „ekonomický rast“ a „rozvoj“ považovali za synonymá, neskôr „rozvoj“ začína naberať sociálny a kultúrny rozmer. Pre ekonómov ako G. Myrdal **Chyba! Záložka není definována.** a, K. Boulding **Chyba! Záložka není definována.** a, P. Samuelson **Chyba! Záložka není definována.** a, W. Nordhaus **Chyba! Záložka není definována.** a a J. Tobin **Chyba! Záložka není definována.** a prestala byť úroveň blahobytu synonymom vyprodukovaného HNP. Dôvodom, prečo títo ekonómovia odmietali ukazovateľ HNP ako ukazovateľ blahobytu je skutočnosť, že blahobyt človeka nemožno posudzovať z kvantitatívnych ukazovateľov v podobe spotrebovaných tovarov a služieb.

Mária Hranaiová v svojej práci **Ekonomický rast Chyba! Záložka není definována.** a stav životného prostredia rozvádza diskusiu o vzťahu medzi ekonomickým rastom a stavom životného prostredia. Základom diskusie bola i je skutočnosť, že hospodársky rast poškodzuje životné prostredie a náklady na udržanie životného prostredia „poškodzujú“ ekonomiku v tom zmysle, že časť zdrojov určených na podporu ekonomického rastu plynú do ochrany a udržiavania životného prostredia. Teda štát nemôže v určitom časovom intervale dosiahnuť maximálny ekonomický rast a zároveň dosiahnuť maximálnu kvalitu životného prostredia a naopak. Na dosiahnutie dvoch rozličných, priam protihľých cieľov nemôže štát použiť tie isté obmedzené zdroje.

Jeden zo súčasných ekonómov Ladislav Blažek **Chyba! Záložka není definována.** sa zaoberá otázkou, ako môže ekonomický rast zabezpečiť potrebnú úroveň oprávnených potrieb všetkých ľudí, teda do akej miery môže odstrániť chudobu a neprimerané sociálne rozdiely. Podľa štatistík za posledných 20 rokov Blažek poukazuje na to, že „ekonomický rast, realizovaný v sociálnych, politických, ekonomických a demografických podmienkach vrcholiacich industriálnou spoločnosťou relatívne rozdiely v bohatstve skôr zväčšuje.“¹ Za jedinú prípustnú alternatívu Blažek považuje nulový, prípadne záporný ekonomický rast a prerozdelenie v celosvetovom meradle, čím by sa odstránila chudoba na úkor zníženia životnej úrovne terajších bohatých štátov.

---

¹ BLAŽEK, L.: Ekonomický rast **Chyba! Záložka není definována.** a trvale udržateľný život, In: Ekológia a život, 1995, č. 3, s. 18

Ekonomický rast **Chyba! Záložka není definována.** je vyjadrovaný rastom hrubého národného produktu, ktorého dlhodobý rast je považovaný za nutný predpoklad všeobecného rozvoja spoločnosti. Rast HNP **Chyba! Záložka není definována.** by mal byť podmienkou pre rast blahobytu. V skutočnosti ale ekonómovia prichádzajú na to, že korelácia medzi ukazovateľom HNP a blahobytom nie je príliš úzka. Veľa vecí vytvárajúcich blahobyt nie je zahrnutých v ukazovateli HNP a naopak, mnohé položky zahrnuté v HNP blahobytu škodia. Ide o finálne produkty, ktoré síce boli vytvorené, ale neprešli trhom, napr. produkty domácností, produkty šedej ekonomiky a taktiež napr. voľný čas. Naopak náklady na odstránenie znečistených morí v dôsledku havárií tankerov a iných ekologických katastrof, alebo náklady na odhlučnenie sa do HNP započítavajú, ale sú to vlastne ocenenia aktivít, ktoré blahobytu neprospievajú.

Ekonóm Bedřich Moldan **Chyba! Záložka není definována.** v práci Indikátory trvale udržiteľné spoločnosti (1996) zhrnul hlavné argumenty, pre ktoré je hrubý národný produkt považovaný za „falošný ukazovateľ“:

1. HNP odráža len takú ekonomickú aktivitu, ktorá je spojená s finančnými tokmi. Nezachytáva teda prevažnú časť práce v rodinách a v obciach, ktorú vykonávajú v rozvojových krajinách prevažne ženy.
2. Nerozlišuje sa medzi aktivitami z rôznych hľadísk kladnými a zápornými, napr. z hľadiska prínosu alebo škody na prírodnom prostredí.
3. Započítava rovnakým spôsobom výsledky „choroby“ a jej „liečby“ (HNP zvyšuje závislosť na tabaku, pretože sa nakupuje viac cigariet, aj liečba závislosti na nikotíne, pretože stojí peniaze).
4. Prírodné zdroje nemajú žiadnu finančnú hodnotu.
5. Nezapočítava nič z toho, čo si ľudia cenia, pokiaľ to nie je spojené s finančnými tokmi (voľný čas, pohoda).

V dôsledku znečisťovania životného prostredia a tiež aj v dôsledku zmien hodnotových orientácií ľudí sa presnosť vypovedania o individuálnom blahobyté ukazovateľom HNP znižuje. Ekonómovia preto vytvorili nový ukazovateľ, ktorý tieto nedostatky dokáže riešiť. Je to „čistý ekonomický blahobyt“. Vzniká korigovaním HNP tak, že položky týkajúce sa blahobytu (finálne produkty domácností a šedej ekonomiky, hodnota voľného času) pripočítava a naopak, neoprávnené náklady (neodstránené straty blahobytu) odpočítava.

Rozdiel je aj v ocenení. Hodnota všetkých statkov v HNP je ocenená trhom, ale niektoré položky v čistom ekonomickom bohatstve sú ocenené mimotržne.

Čisté ekonomické bohatstvo je upravené meradlo celkového národného produktu, ktoré zahŕňa len spotrebné a investičné položky priamo prispievajúce k ekonomickému blahobytu.

Preto by sme sa mali zamerať viac na škody, ktoré spôsobujeme na životnom prostredí a transformovať ich do ekonomického života.

2.4 Ekonomické škody zo znehodnocovania životného prostredia

Ekonomická škoda zo znehodnocovania životného prostredia sa skladá z dvoch častí:

- z ekonomickej straty zo znehodnotenia;
- z kompenzačných dodatkových nákladov s tým spojených.

Pod ekonomickou stratou zo znehodnotenia rozumieme hodnotu, ktorá sa nevytvorila v dôsledku poškodenia ľudského faktora alebo iných výrobných činiteľov vo výrobnom procese. Na úrovni makroekonomiky sem zahrňujeme aj straty v dôsledku zvýšenia výrobnej spotreby.

Pod kompenzačnými dodatkovými nákladmi rozumieme tie, ktoré je treba vynaložiť na odstránenie alebo zmiernenie negatívnych dôsledkov znehodnocovania životného prostredia. Teda kompenzačné a dodatkové náklady sú tie, ktoré by sa nemuseli vynaložiť, keby nedochádzalo k znehodnocovaniu životného prostredia.

Spoločenské náklady na životné prostredie potom možno rozdeliť na:

- náklady na dodatočnú kompenzáciu a odstraňovanie negatívnych dôsledkov znehodnocovania životného prostredia - náklady ex post;
- náklady na zabránenie znehodnocovania životného prostredia - náklady ex ante.

Poškodzovaním životného prostredia neprichádzame len o časť peknej prírody, ale zaznamenávame aj straty na životnom prostredí.

2.5 Ekonomické straty na životnom prostredí

Za ekonomickú stratu sa pokladá hodnotové vyjadrenie naturálneho poškodenia, ktoré možno členiť na:

- poškodenie z hospodárskej činnosti vyjadrené ako výrobné náklady, príjmy, zisk, kompenzačné náklady;

- poškodenie sociálne, vyjadrené nepriamo prostredníctvom skrátenia voľného času, zdravia obyvateľstva;
- poškodenie sociálne a ekologické, ktoré nevieme bezprostredne vyjadriť vzhľadom na ich neurčitost' pôsobenia v budúcnosti, ale aj pre ich nezvratnosť.

Medzi ekonomické straty patria straty spojené s únikom surovín v podobe plyných, kvapalných a tuhých odpadov a straty vyvolané pôsobením prírody na hospodársku činnosť.

Veľkosť ekonomických strát môžeme merať hodnotou známych strát vyjadrených prostredníctvom cien, príjmov a zisku a dodatočnými nákladmi na základe diferenciálnej renty a konečnými nákladmi.

Pri výbere ukazovateľov ekonomických strát sa vychádza z toho, akú máme o sledovanej oblasti informačnú základňu a že neexistujú presné údaje pre hodnotenie. Pri obmedzených prírodných a finančných zdrojoch je výhodnejšie merať straty veľkosťou dodatočných národnohospodárskych nákladov na využívanie kvalitatívne horších prírodných zdrojov, a tým zvyšovať náklady na výrobu.

Kompenzačné náklady sa skladajú z nákladov na lekársku starostlivosť pre pacientov, ktorí onemocneli v dôsledku znečisteného prostredia, nemocenských dávok, kompenzácie výrobných strát z titulu absencie pracovníkov, kompenzácie kvalitatívnych a kvantitatívnych strát vo výrobe v dôsledku zhoršovania jednotlivých súčastí životného prostredia.

2.6 Prepočty ekonomických škôd

Pre prepočty ekonomických škôd zo znehodnotenia životného prostredia z národnohospodárskeho hľadiska možno použiť niekoľko spôsobov. V každom prípade je ale predpoklad, že sú k dispozícii informácie o vstupných údajoch. Pri ovzduší sa sledujú hlavne emisie do vzduchu (v t/rok), výška komínov (v metroch) a územie podľa typu (orná pôda, mestské osídlenie a pod.); pri vode je to druh a objemy odpadových látok vypúšťaných do vodných tokov, charakteristiky tokov, najvyššia prípustná koncentrácia znečisťujúcich látok; a pri odpadoch sledujeme hlavne množstvo jednotlivých druhov pevných odpadov (v t/rok), prípustnosť skládkovania na danom území, škodlivosť odpadu.

Metódy výpočtu strát na životnom prostredí predpokladajú, že bude teoreticky a prakticky dopracovaný systém oceňovania jednotlivých prvkov životného prostredia.

2.7 Kolízie medzi ekonomickou reprodukciou a reprodukciou prírodných zdrojov

Súvislosti medzi hospodárskou činnosťou a prírodou existujú vo všetkých fázach ekonomického reprodukčného procesu: vo výrobe, výmene, rozdelení i vo finálnej spotrebe. Vo všetkých fázach reprodukčného procesu môžu ľudia pozitívne i negatívne pôsobiť na životné prostredie a opačne.

Spoločnosť pôsobí na prírodu tým, že z nej odníma prírodný materiál, organický alebo anorganický. Tým ovplyvňuje kvantitatívnu stránku prírodných cyklov. Ale výrobnou činnosťou ovplyvňuje človek prírodu aj kvalitatívne: neželanú produkciu, odpady vracia opäť do prírodného prostredia. Časť z nich prostredie asimiluje, časť nie. Takýto odpad potom znehodnocuje tú časť prostredia, do ktorej sa asimilácie neschopné odpady dostanú.

Stav životného prostredia a prognózy **Chyba! Záložka není definována.** jeho ďalšieho vývoja viedli vo väčšine krajín k vypracovaniu a presadzovaniu štátnej environmentálnej politiky. Tá musí vychádzať z analýzy stavu životného prostredia a musí formulovať predovšetkým ciele, ktoré chceme dosiahnuť do určitého časového horizontu a tiež navrhovať stratégiu, nástroje ovplyvňujúce environmentálne správanie sa ekonomických subjektov a vytvárať inštitúcie pre riadenie a kontrolu celého procesu. Je výrazom regulačnej funkcie štátu v oblasti ŽP, ktorú si vynucuje netrhomový charakter prírodných statkov a rozdielnosť v ponímaní ekonomického a environmentálneho optima.

Všetko má svoj následok a svoju príčinu. Skúsime si priblížiť príčiny vzniku environmentálnych problémov.

2.8 Príčiny vzniku environmentálnych problémov v trhovej ekonomike

Trhová ekonomika predstavuje mechanizmus **Chyba! Záložka není definována.**, ktorý je zatiaľ najefektívnejšie schopný riešiť základné ekonomické problémy súčasnej spoločnosti. Preto sa k nej hlási väčšina krajín sveta a s väčším či menším úspechom ju aj rozvíja.

Aj trhová ekonomika má však svoje nedostatky. Popri „nedokonalej konkurencii“ sú to predovšetkým externality, ktoré zapríčiňujú vznik environmentálnych problémov.

Externality možno definovať ako vonkajšie náklady, ku ktorým dochádza vtedy, ak výroba alebo spotreba spôsobuje nedobrovoľné náklady iným. Pritom tí, ktorí tieto

náklady spôsobujú, za to neplatia. Objavujú sa vždy, keď trh neregistruje vedľajšie efekty výroby alebo spotreby, tzn. keď chýbajú cenové signály, ktoré by odrážali externé náklady. Podniky poškodzujúce životné prostredie vynakladajú potom náklady na zmiernenie poškodzovania iba do výšky zodpovedajúcej nákladom, ktoré im vznikli interne, teda ktoré pre nich predstavujú skutočné nákladové položky. Tieto sú však výrazne nižšie ako náklady celkové.

Ekonomovia sa v poslednom období začali detailnejšie zaoberať problémom trvalej udržateľnosti. Načrtli aj nástroje na riešenie problému.

2.9 Nástroje na riešenie ekonomického rastu v prepojení s trvalou udržateľnosťou

Životné prostredie a ekonómia sa stále viac prepletajú a vytvárajú spletitú sieť príčin a následkov.

Svet sa borí množstvom problémov, ktoré nepostihujú len jednu krajinu, ale spoločnosť ako celok. Ide o problémy chudoby a biedy, zlej životnej úrovne, vojen a v neposlednej miere zhoršovanie životného prostredia. Základnou príčinou problému životného prostredia, boli niektoré nezvládnuté dôsledky vedecko-technickej revolúcie a s ňou spätého ekonomického rastu. Ich prejavom bola predovšetkým masová produkcia rôznych druhov odpadov, ktoré začali narúšať biosféru i celé životné prostredie, čo malo priamy negatívny dopad najmä na zdravotný stav obyvateľstva. Preto je nutné nastúpiť novú cestu rozvoja. Takú, ktorá zaistí ľudský pokrok **Chyba! Záložka není definována.** nielen na niekoľkých miestach na na niekoľko málo rokov, ale na celej planéte aj do vzdialenej budúcnosti. Takýto „trvale udržateľný rozvoj“ by sa mal stať cieľom nielen pre rozvojové krajiny, ale aj pre krajiny priemyselne vyspelé.

Alternatívne nástroje **Chyba! Záložka není definována.** zahrňujú dane, normy, technologické návrhy, dotácie, emisné práva, morálne apely a veľa ďalších.

V priebehu vývoja sa myslenie ohľadne nástrojov vykryštalizovalo, do troch, nie sú však pravidlom, najpálčivejších problémov:

1. problém efektívnosti nástrojov
2. problém administratívnych nákladov s nimi spojených
3. otázky spravodlivosti

Ako príklad môžeme použiť emisiu znečisťujúcich látok.

Ak štát zaťaží firmu daňou na emisiu znečisťujúcich látok, ktorej výška sa blíži k skutočným externým nákladom firmy, firma sa bude snažiť vyrábať čo najnižšie

možné, teda optimálne množstvo produktov, čím sa zníži aj znečistenie. Je ťažké uvažovať potom o raste. Hlavný problém je aj v odhadnutí týchto externých nákladov.

Jednou z možností riešenia je aj prístup vlastníckych práv.

2.9.1 Prístup vlastníckych práv

Základom tohto myšlienkového prúdu je Coaseho teoréma. Podľa nej je obchod najúčinnjším riešením znečistenia životného prostredia. Ide o proces akéhosi vyjednávania medzi znečisťovateľom a poškodeným o úhrade škody. Podľa tejto teórie sú v ekonomike s dobre vymedzenými a prevoditeľnými vlastníckymi právami jednotlivci a firmy silne motivované, aby prírodné zdroje využili čo najefektívnejšie. Znečistenie je teda určitým druhom zlyhania trhu v dôsledku nedostatočne definovaného vlastníctva. Táto teoréma ale neuvažuje o znečistení napr. ovzdušia. Neexistujú hranice plochy ovzdušia, teda je ťažké pracovať s nejakými vlastníckymi právami, ktoré by boli obchodovateľné.

2.9.2 Prístup materiálnej rovnováhy

Ekonomovia uvažujú aj s prístupom materiálnej (surovinovej) rovnováhy. Táto koncepcia pripúšťa, že znečistenie je jav rozšírený a nevyhnutný. Vláda by preto mala uplatniť súbor regulačných nástrojov, ktoré znečistenie životného prostredia zmiernia. Vychádza z optima znečistenia životného prostredia - stavu, pri ktorom sa čisté hraničné súkromné zisky firiem znečisťujúcich životné prostredie rovnajú hraničným nákladom znečistenia.

Najnovšie štúdie v oblasti nástrojov sa zameriavajú na obchodovateľné práva na znečistenie. Niekedy sa to prezentuje aj výrazmi „obchodovanie s emisiami“ alebo „problematika prevoditeľných práv na znečisťovanie“.

2.9.3 Právo na znečistenie

Tietenberg **Chyba! Záložka není definována.** (1980) vysvetlil podstatu prístupu práv na znečistenie. Podľa tohto prístupu je stanovené určité množstvo práv na znečistenie **Chyba! Záložka není definována.** Je stanovené tak, aby celkový objem bol prípustný na danom území. Tieto práva sú distribuované cez (štátne) aukcie, alebo podľa objemu znečistenia v minulom období. Tieto práva na znečistenie sa potom predávajú a nakupujú, čo vedie k tomu, že najefektívnejšie firmy v odvetví ostávajú a tie menej

efektívne sú nútené odvetvie opustiť. Znečistenie je tak redukované s najnižšími nákladmi a sú súčasne minimalizované aj administratívne náklady.

Ak by sme uvažovali s touto možnosťou museli by sme sa zamyslieť tiež nad tým, že firma, ktorá práve vstupuje do odvetvia, nemusí mať toľko peňažných a iných prostriedkov na to, aby sa mohla „bit“ o emisné práva. Veľké firmy si tak odbúravajú potencionálneho konkurenta a štát prichádza o finančné prostriedky.

Je potrebné zamyslieť sa aj nad faktorom času, ktorý má taktiež významnú pozíciu v skúmaní trvalej udržateľnosti.

2.9.4 Faktor času

Kerry Smith **Chyba! Záložka není definována.** (1980) vo svojej teoretickej práci rozoberal všetky podmienky, za ktorých ceny prírodných zdrojov môžu, alebo nemôžu byť dobrým indikátorom obmedzenia. Cena týchto vstupov podľa neho záleží od veľa faktorov, ako napr. štruktúra trhu, znalosti podnikateľov. Po zohľadnení viacerých faktorov dospel k záveru, že ceny prírodných zdrojov sa nedajú určiť, a čo je horšie, nevieme, do akej miery sú zdroje vyčerpané a ako sú tieto zdroje obmedzené.

Veľká časť prác v oblasti prírodných zdrojov sa týka hlavne hľadania spôsobu, ako maximalizovať efekt pri využívaní zdrojov v čase; teda ako alokovať zdroje do jednotlivých časových období. Používaným kritériom pre ekonómov je „maximalizácia agregovaného čistého efektu za určité obdobie“.

Ekonómia **Chyba! Záložka není definována.** sústreďujúci sa na „trvalú udržateľnosť“ sa zaujímajú o dlhšie časové horizonty.

Ako som už spomínala, princíp trvalej udržateľnosti v zásade poukazuje na nutnosť stability ekonomiky a životného prostredia v dlhom časovom období. Ekonomovia Dixon **Chyba! Záložka není definována.** a Fallon **Chyba! Záložka není definována.** (1989) uvažujú nad časovým horizontom 100 - 150 rokov. Daly **Chyba! Záložka není definována.** a Cobb **Chyba! Záložka není definována.** sa v svojej knihe Pre spoločné dobro (1989) zaoberajú skúmaním filozofického základu trhového modelu a jeho vzťahy s ekologickým silami. Uvažujú, ako by sa tento model mal zmeniť, aby mal dlhšiu časovú perspektívu.

Keller **Chyba! Záložka není definována.** vidí problém z časového hľadiska v tom, že ekologická budúcnosť nie je odvoditeľná zo série krátkych ekonomických aktivít. Tvrdí, že práve tie aktivity, ktoré môžu krátkodobo priniesť vysoké zisky,

v dlhšej perspektíve prinášajú nevratné ekologické straty. Celé dejiny doterajších ekologických pohrôm sú podľa Kellera tvorené dlhou radou krátkodobých ekonomických ziskov, ktoré mali podobu freónov, tropického dreva, zavlažovania celin a mnohých ďalších prípadov.

Dve z najzákladnejších otázok environmentálnej ekonómie ako subdisciplíny sú:

1. Je možný pokračujúci ekonomický rast?
2. Aj keby pokračujúci ekonomický rast bol možný, je žiadúci?

Ak by sme chceli hľadať odpovede na tieto otázky, museli by sme opustiť pole ekonómie a rozšíriť svoj obzor o pole ekológie, filozofie, sociológie...

Preto je potrebné hľadať odpovede aj medzi hodnotami, ktoré si „stanovila“ dnešná spoločnosť.

2.10 Trvalo udržateľný život a ľudské hodnoty

Josef Vavroušek **Chyba! Záložka není definována.** sa snažil vypreparovať hodnoty nášho kultúrneho okruhu, ktoré pôsobia ako ideový zdroj a zároveň chcel zmapovať alternatívne hodnoty, ku ktorým by sme sa mali utiekať, aby sme náš spôsob života urobili „udržateľným“.

Tvrdí, že v tejto dobe dominujú hodnoty európsko-americkéj civilizácie, ktorej sme súčasťou.

Vavroušek rozlíšil 10 párových hodnôt, ktoré by mali byť predpokladom pre udržateľný život. Poukazuje aj na to, že realita je častokrát opačná.

2.10.1 Vzťah človeka k prírode

Realitou je koristnícky vzťah človeka k prírode, ktorú považujeme za ihrisko plné piesku, na ktorom sme sa ako deti hrávali. Sypali sme piesok kadekoľvek a až kým sme nepodrástli, považovali sme ho stále za plné.

Mali by sme si uvedomiť, že prírodné zdroje sú vyčerpateľné, mali by sme si ctiť prírodu nielen v jednotlivých jej zložkách, ale aj prírodu ako celok. Podľa Vavrouška je priam nutné, aby orientácia na obnoviteľné zdroje prevážila nad orientáciou na neobnoviteľné zdroje.

2.10.2 Vzťah ľudského individua k spoločnosti

V súčasnosti prevládajú dva extrémne prístupy. Na jednom póle je to prehnaný dôraz na individualizmus. Tento prístup vychádza z predpokladu, že egoistické chovanie

jednotlivca prospieva nielen jemu samému, ale aj celej spoločnosti. Chýba tu ale pocit zodpovednosti za veci verejné.

Na opačnom póle je zase prehnaný dôraz na kolektivismus. Kolektivismus viedol k tomu, že u ľudí klesla značne sebadôvera, stratil sa pocit spoluzodpovednosti za vývoj spoločnosti.

Strednou cestou je vyvážený dôraz na jednotlivca a kolektív. Sebavedomie vzrastie, ak bude založené na slobodnom rozhodovaní sa jednotlivca, s pocitom lásky, solidarity a altruizmu.

2.10.3 Vzťah toku času a zmyslu dejín

Dnešná doba vychádza z presvedčenia, že meradlom úspechu, pokroku a šťastia je kvantitatívny rast. Rastová orientácia je v dnešnej dobe s limitovanými zdrojmi neperspektívna.

Východisko Vavroušek vidí v kvalitnejšom rozvoje, zlepšovaní kvality života, ľudských vzťahov, rozvoji kultúry, duchovného a intelektuálneho života.

2.10.4 Vzťah k zmyslu vlastného života

Realitou je hédonistický spôsob života a sklony su konzumnému spôsobu života. Peniaze a luxus sa stali univerzálnym hodnotením a meradlom úspechu človeka.

Zásadný význam pre trvalo udržateľný život majú hlavne uvedomelá skromnosť, odriekanie nadbytočných vecí a taktiež altruizmus a orientácia na duchovný a intelektuálny rozvoj človeka.

2.10.5 Vzťah k slobode a zodpovednosti

Vavroušek opisuje realitu ako príliš jednostranný dôraz na ľudské práva a slobodu.

Alternatívou by mal byť rozvoj ľudských práv a slobôd, rešpektovanie synergie so zodpovednosťou nielen vo vzťahu človeka k človeku, ale aj vo vzťahu človeka k prírode.

2.10.6 Vzťah k úrovni nášho poznania

„Pýcha rozumu“, ktorá spočíva v jednostrannom dôraze na racionalitu a v preceňovaní rozsahu vedomostí ľudí, je dnešnou realitou

Budúcnosť by mala byť v znamení opatrnosti pri všetkých zásahoch do prírody, aj do spoločnosti. Racionálne myslenie **Chyba! Záložka není definována.** je potrebné doplniť myslením, intuíciou a citom.

2.10.7 Vzťah k vlastnému životu

Človek dlhodobo a vedome vykonáva činnosti, ktoré vedú k zničeniu životného prostredia a tým vlastne aj k ohrozeniu jeho života.

Preto alternatívou je obnovenie pudu sebazáchovy ľudí spojenej s rozvojom poznania, vzdelania a výchovy.

2.10.8 Vzťah k budúcim generáciám

Trhové mechanizmy sami o sebe nevedia pracovať s dlhšími časovými horizontami, a preto prevláda preferenciakrátkodobých záujmov nad dlhodobými cieľmi.

Prioritou by malo byť rešpektovanie dlhodobých dôsledkov ľudských činností na základe zodpovednosti voči budúcim generáciám.

2.10.9 Vzťah k odlišným názorom a iným civilizáciám

Realitou európsko-americkéj kultúry je podceňovanie alebo dokonca ignorovanie iných civilizácií, čo vedie k nežiadúcej dominancii európsko-amerického spôsobu života. Ľudstvo tak stráca kultúrnu diverzitu.

Preto by sme sa mali viac vzájomne tolerovať, mali by sme lepšie pochopiť iné civilizácie a poučiť sa z ich kultúry a skúseností.

2.10.10 Vzťah k veciam spoločným

Realitou je často rezignácia pri spolurozhodovaní o spoločných záležitostiach a pasivita. Dochádza tak k infantilizácii spoločnosti.

Alternatívou je rozvoj participatívnej demokracie spájajúcej reprezentatívnu demokraciu a samosprávu.

Takže naša budúcnosť závisí len od nás. Závisí od toho, do akej miery odbúrame nie stále príjemnú realitu a do akej miery prijmemo alternatívne hodnoty.

Ekonomická realita je však bohužiaľ iná. Ak by sme sa chceli všemožne držať hodôt, o ktorých sme písali v tejto kapitole, dostali by sme sa do konfliktu s určitými stereotypmi ekonomického myslenia.

2.11 Hodnoty a ekonomická realita

Je ťažké tvrdiť, že sa budeme mať lepšie len preto, že budeme k sebe úctiví, láskaví a dobrí.

V centre etiky udržateľnej spoločnosti stojí podľa Kellera úcta človeka k prírode. Táto zásada je ťažko zlučiteľná s presvedčením ko zameniteľnosti a nahraditeľnosti zdrojov. Ale princíp zameniteľnosti akéhokoľvek zdroja nerešpektuje hranice života. Z ekonomického hľadiska teda nie je problémom vyloviť a vyhubiť všetky veľryby, ak vieme vyrábať syntetický veľrybí tuk za prijateľnú cenu.

Ak ale presadzujeme úctu k prírode, znamenalo by to zablokovanie zdrojov živej prírody. Keller tvrdí, že ekonomická teória a prax by neprežili takú zmenu v dnešnej podobe. Pripomína nám, že práve ekonomický prístup k svetu sa výraznou mierou podieľal na procese „odkúzenia sveta“ tak, ako ho chápal Max Weber. Život musel byť zbavený akéhokoľvek kúzla, aby sa mohol stať jedným zo vstupov produkčného stroja. Keller to ukazuje na príklade Mc Donalda pôsobiaceho v Indii, kde hovädzie mäso, ako jeden so strategických vstupov, je zastretý rúskom posvätnosti. Netvrdí ale, že úcta k prírode neznamená stať sa vegetariánom. Ak sme však život začali z racionálnych dôvodov zbavovať jeho kúzla, vyvstáva tu otázka: „V akom bode sa zastavíme?“ „Čo ostane ochránené?“ Kresťanstvo vidí takúto zarážku v podobe ľudskej duše. Hovorí, že ľudský život ostane ochránený dôsledkov odkúzenia sveta.

Trh nepozná cenu ľudského života. Trh pozná len cenu ľudskej práce. Keller rozvádza ideu „odkúzenia života“ u ľudí. Akú cenu má napr. mydlo vyrobené z ľudí? Koncept prírodných zdrojov, ktorý degraduje prejavy života na vstupy, sa bez konceptu ľudských práv stáva výrazom šialenej racionality ľudožrútov.

Podľa Kellera ale nie je jednoduché snažiť sa rozšíriť určité práva, ktoré sú prisudzované zatiaľ len ľuďom, aj na ostatné živé tvory. Tvrdí, že každá snaha opäť priznať dôstojnosť a posvätnosť iným formám života zviazuje trhu jeho neviditeľné ruky.

Keller hovorí, že: „Hriechom nie je to, že s gustom jeme celkom roztomilé zvieratká. Ved' oni sa často nechovajú oveľa lepšie ako my. Hriechom je, že sme si vytvorili svet,

v ktorom by znelo každé ospravedlnenie zvieratám za to, že ich konzumujeme, smiešne a trápne.“¹

Keller rozoberá aj ideu trvalo udržateľného života. Pravda je taká, že ak by domácnosti skutočne zdieľali dobrovoľnú skromnosť, je to to najhoršie, čo môže ekonomický život stretnúť. Moderná ekonomika sa bude dobrovoľnej skromnosti brániť so všetkých síl. Bohužiaľ, je usporiadaná tak, že jedinou alternatívou neustáleho rastu je kolaps. Ak sa ekonomike nepodarí „stiahnuť“ ľudí cez reklamu, kde budú zaručene len ekologické výrobky a vyšší efekt použitia, namiesto výroby spotrebných predmetov do domácností začnú výrobcovia uspokojovať štátne a vojenské zákazky. Zvýši sa tým podiel iného, než spotrebného tovaru. Keller píše, že: „Skromné domácnosti sami o sebe vôbec nemusia ovplyvniť spotrebu veľkých organizácií, úradov, armády a pod. Ak sa obmedzíme na výzvy k individuálnej skromnosti, nijako neovplyvníme, či tu ušetrené peniaze nevyplytvá spoločnosť niekde inde.“

Je potrebné prihliadnuť aj na fakt, že firmy začnú produkovať spotrebné predmety na export, čím prospievajú viac susedným krajinám v ideále trvalej udržateľnosti. Obyvatelia krajiny by síce boli skromní a prekvitali by návrat k duchovným potrebám, ale nemohli by sme tvrdiť, že spoločnosť prispieva k ochrane životného prostredia. Je to preto, že podniky by naďalej čerpali prírodné zdroje, ktoré v podobe spotrebných statkov vyvážali do iných krajín. Spoločnosť danej krajiny by tak bola o svoje prírodné zdroje ochudobňovaná a iné krajiny by dovozom svoje prírodné zdroje chránili a šetrili pre budúcnosť.

Keller tvrdí, že odklon od konzumných hodnôt sám o sebe nestačí, musí byť sprevádzaný ochotou angažovať sa pri optimalizácii spoločnosti ako celku.

Pokiaľ nebude vysvetlené, ako zladit' skutočnú úctu k životu s existenciou tovární, ako praktizovať dobrovoľnú skromnosť a neruiniť pritom tisíce firiem, dovedy nebude možné brať tvrdenie o tom, že priority ekonómie a ekológie sú jednotné, vážne.

2.12 Stratégia TUR a hlavné zásady ekonomického života

Ekonomovia **HubaChyba! Záložka není definována.** a **IraChyba! Záložka není definována.** chápu stratégiu trvalo udržateľného rozvoja ako nastolenie harmónie

---

¹ KELLER, J.: Přemýšlení s Josefem Vavrouškem, Praha 1995, s. 69

medzi ľudskými bytosťami navzájom, ako aj medzi ľudstvom a prírodou. Sledovanie cieľov trvalo udržateľného rozvoja vyžaduje:

- politický systém, ktorý občanom umožní účasť na rozhodovacích procesoch;
- ekonomický systém schopný efektívne produkovať a podnecovať pokrok vo vede;
- sociálny systém, ktorý zabezpečuje efektívne riešenia problémov a napätí z disharmonických dôsledkov rozvoja;
- výrobný systém, ktorý rešpektuje povinnosť uchovať bázu prírodných zdrojov pre ďalší rozvoj;
- vedeckotechnický systém, ktorý je pružný a zároveň schopný sám seba korigovať;
- medzinárodný systém, ktorý dbá o všestranne udržateľné spôsoby obchodu a finančnej politiky.¹

V roku 1983 OSN vytvorila medzinárodnú Komisiu pre životné prostredie a rozvoj (21 členov), ktorá vypracovala správu „Naša spoločná budúcnosť“.

Hlavnými všeobecnými zásadami a povinnosťami týkajúcich sa ekonomického života sú:

1. oživiť hospodársky rast svetového hospodárstva a podporovať hospodársky rast v rozvojových krajinách;
2. rast v krajinách nehodnotiť len prostredníctvom tradičných ukazovateľov, ale zohľadňovať aj sociálnu, zdravotnú starostlivosť, bezpečnosť, stav životného prostredia a pod.;
3. znížiť spotrebu prírodných zdrojov na obyvateľa výrobou a používaním ekologicky čistých výrobkov a technológií;
4. zvýšenú pozornosť venovať enviromentálnym faktorom v oblasti technického rozvoja;
5. subjekty zodpovedné za ekonomický rozvoj majú byť zároveň zodpovedné za stav životného prostredia;
6. reformovať hospodárske vzťahy a zvýšiť medzinárodnú spoluprácu s ohľadom na životné prostredie.²

---

¹ HUBA, M., IRA, V.: Zamyslenie sa nad koncepciou trvalo udržateľného rozvoja, In: Životné prostredie, 1994, č. 6, s. 286 - 287

² HRANAIOVÁ, M.: Ekonomický rast a stav životného prostredia, In: Životné prostredie, 1994, č. 6, s. 258

Ak by sme chceli zhrnúť koncepciu trvalej udržateľnosti, môžeme ju charakterizovať týmito všeobecnými kritériami:

- Nejde o maximalizáciu, ale o optimalizáciu.
- Nejde o konzerváciu, ale o zmenu rozvojovej paradigmy.
- Ide o preferenciu prevencie pred terapiou.
- Ide o preferenciu prístupov a riešení dlhodobých (trvalo udržateľných) pred krátkodobými.
- Ide o hľadanie a využívanie prírodných i antropicky simulovaných a autoregulačných a sebahodnotných mechanizmov.
- Ide o redukciu spotreby hmoty (surovín) a energie.
- Ide o maximalizáciu efektívnosti využívania surovín a energie.
- Ide o minimalizáciu nerecyklovateľných odpadov.
- Ide o maximalizáciu recyklácie odpadov.
- Ide o integráciu mimoekonomických aspektov.
- Ide o preferenciu komplexnosti pred parciálnosťou.¹

Riešenie nie je v tom, že sa ľudia rozhodnú byť lepší, alebo že ich niekto k tomu mocensky donúti. Musíme len dúfať, že pod tlakom okolností a pod vplyvom myšlienkových prúdov, ktoré vznikajú za tejto situácie, začne dochádzať k postupnej obmene v štruktúre potrieb a v spôsoboch ich uspokojovania. Že ľudia si začnú zakladať viac na kvalite ako na kvantite. Podľa Ladislava Blažeka môžeme ďalej predpokladať, „že úmerne tomu, ako sa príroda začne stávať stále vzácnejšou, dôjde oproti súčasnosti k väčšej miere uprednostňovaniu prírodných statkov pred statkami umelými, ovšem nie ako zdrojov pre vytváranie umelých statkov, ale ako hodnoty o sebe.“²

Pozrieme sa teraz na situáciu v Slovenskej republike a skúsime posúdiť, či aj naša republika sa transformuje v duchu trvalej udržateľnosti.

---

¹ HUBA, M., IRA, V.: Zamyslenie sa nad koncepciou trvalo udržateľného rozvoja, In: Životné prostredie, 1994, č. 6, s. 287

² BLAŽEK, L.: Ekonomický rast a trvale udržateľný život, In: Ekológia a život, 1995, č. 3, s. 18